

Cc 0737

VÖRÖSMARTY-ALBUM.

KIADATOTT

1866-dik ÉV MÁJUS HÓ 6-kán,

SZÉKESFEHÉRVÁROTT

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

EMLÉKSZOBRA LELEPLEZÉSÉNEK

ÜNNEPÉRE.

PEST.

NYOMATOTT HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

1866.

VÖRÖSMARTY-ALBUM.

KIADATOTT

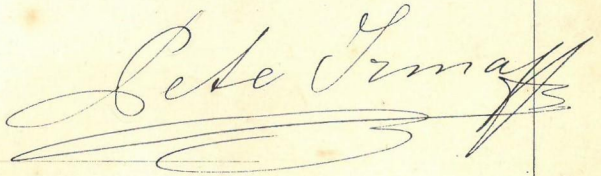
1866-dik ÉV MÁJUS HÓ 6-kán,

SZÉKESFEHÉRVÁROTT

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

EMLÉKSZOBRA LELEPLEZÉSÉNEK

ÜNNEPÉRE.

PEST.

NYOMATOTT HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

1866.

GRÓF ZICHY JENŐ

ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐ, SZOBOR-EGYLETI ELNÖK

BESZÉDE.

Cc 0737

MEGYEI KÖNYVTÁR R 80
Székesfehérvár

Lsz.: 159374

R03
R14

Tisztelt Honfitársaim!

A magyar nemzet szellemi fejlődése történetében tán alig létezik szebben hangzó név, mint ama férfiúé, kinek emlékezete örökítésére a mai ünnepeyre öszszesereglettünk.

Nemes Fehérmegye érdemdús polgárát dicsőítendő vala — és az egész nemzet, a haza összes lakói csatlakoztak e magasztos törekvéséhez.

A nemzetek történelmét és azok fokozatos gyarapodását a kard és a toll felváltott szerepben szokta megállapítani.

Magyar hazánk föntartói, a hadi szerencse változatos küzdelmei közepette, egyedül nemzetünk bátor és tántoríthatlan harcziás jelleme által tudták a honalapítók örökségét csonkitlanul megóvni; — nagyok valának a csaták, melyek az önfentartás, a „lét“ vagy „enyészet“ kérdése fölött vívattak.

A Zrinyiek, Hunyadiak és számtalan más, hazai történelmünk emléktáblájára és a háládatos utókor felejthetetlen emlékébe feljegyzett vezéreknek köszönhetjük szeretett honunk biztosított fönn tartását, *hősök* voltak ők a csaták mezején, de a kivívott *sza-*

badsnágnak, e hazának nemzetiség, e testnek lélek kellett, hogy alkotói fáradozásai szüleménye újra össze ne omoljék, és ezt — csakis a „szellemi fejlődés“ terén lehetett kivívni.

A tatár, mongol és török pusztítások megszűntével a beállott európai béke bekövetkezte után az európai nemzetek sorában helyt kelle a magyar nemzetnek is foglalnia — és ekkor állott be azon korszak, a melyben a szellemi tusák lánczolata kezdődött, és a szellem és műveltség csillaga magasra emelkedett és fényesen kezdett ragyogni az obscurantismus és elöitéletek sötét éjszakáján — hosszú harc keletkezett, nemes küzdés — dicső győzelem! *Öntudatra* ébredett a nemzet, fölösmerte végre *önmagát*; — de hasonlóan azon vadhoz, ki a tükör sima fölzetén először pillantja meg ábrázata hü képmását, úgy e nemzet is léte e válpontján csudálkozásteljes merengésbe borúlva megállapodott, és ez volt azon pillanat, a melyben egy Kazinczy, Széchenyi és Vörösmarty világot rendítő szava ébredésre készítette — és a nemzet meg volt mentve! mert a csaták mezejéről a bátor és rendíthetlen, fáradság- és küzdelmektől vissza nem riadó erélyét a szellemi haladás küzdterére tette át, és legmegrögzöttebb ellensége is e nemzetnek csak áhitatteljes bámulattal tekinthetett ez egyszeri és rögtöni kibontakozásra minden avult- és idegenből; mintegy varázsütés által „magyarrá“ önállóvá, szellemileg függetlenné vált e nemzet. Ha a

harczban bátor nemzet, vezéreiben daliákat birt, úgy szellemi vezérei, a haladás üszkével, a tudomány és gyarapodás fogalmát ellenállhatlan rohammal terjeszték. Csak is ily nemzetből származhattak ily vezérek, és csakis ily vezérek vezethették ezen hősök seregét a diadal és koszorú nyerte pályára.

És te, hősök vezére, nagy érzelmek lelkesült dalnoka! Vörösmarty! te valál az, ki dalolva bátoritád, ki dal közepette vezetted népedet az ígélet földjére; te valál az, ki, ha kellett, nemzeted bűneit második Attila, valóságos Isten-ostoraként, fenyítve megrovád; — ki csüggedni akaró kedélyét népednek új küzdés-, türés- és szenvedésre serkentéd!

Neked, dicső emlékednek, a másák halhatatlan fiának, emelénk e szobrot! — legyen az, mint „Szózat“-od, e nemzetnek a hazaszeretet, törvény és királyhozi ragaszkodásra intő szavad — a népet hullámzó világtengeren a *becsületesség, erény és következetesség* fényében *tündöklő szövétneked!*

VÖRÖSMARTY-SZOBOR TÖRTÉNETE

FEKETE JÁNOS

SZOBOR-BIZOTTMÁNYI JEGYZŐTŐL.

Felállva e kegyelet-szentelte szobor előtt, sem czélomban, sem tehetségemben nem áll Vörösmarty Mihály koszorús költőnknek szellemi téren tett hódításait tüntetni elő, vagy életiratát adni; — nekem csak az lön édes kötelességemmé téve, hogy azon közbeneső mozzanatokot vázoljam röviden, melyek a szobor felállítását indítványozó szivből szájra kelt ige megtestesüléseig felmerültek, ennek kiderítésével a megbízó szoborbizottmány ugy a mélyen tisztelt vendégkoszorúnak, mint a szoborra adakozó honfiak- és honleányoknak tartozván.

1860-ik évben, a viszonyok hatalmánál fogva hosszú tétlenségre kárhóztatott nemzet, minden párányi alkalmat megragadott, hogy szellemi érintkezésre gyülekezhezzék, s ilyenkor szive teljességéből zengé el a koszorús költőnek nemzeti dalimává magasult *szózatát*, melyben a szép multért, szebb jövőért fohászkodik. Már ekkor bántotta megýénk és székvárosunk jobbjaít azon gondolat, hogy a koszorús költőnek — kinek hondalaiból isteni ihlettséget merit a nép már-már csüggedő szelleme, — új erőt tett vágya, életszint el-elmosódó reménye; kinek *szózata*

kiáltó szó, mely nem a pusztában, de minden igaz kebelben viszhangzik — mondom — a koszorús költőnek nincs hozzá méltó emléke, melyről a késő maradék látható jelben ismerni tanulja apái dalnokát, ki a tetszhalottá vált nemzet kényszer-álma fölött örökségben hagyott *Szózatával*, mint egy Tyrtaeus, ébresztőleg virrasztott.

Vörösmarty Mihály e megyében Nyéken született, e városban kezdé iskoláit járni; e megyét és várost illette tehát első sorban a kezdeményezési-jog és kiviteli kötelesség, s ez alkalomra nem is kelle soká várakoznia.

Midőn 1860-ik évben a magyar tudományos akadémia díszes küldöttsége Nikláról *Berzsenyi Dániel*, B.-Füredről *Kisfaludy Sándor* jeles költőink emlékeinek leleplezési ünnepélyéről visszatérendő, ez ösvárosba megérkezett, a megye és város több lelkes fia által fogadtatván, e gyülekezetben emelte fel szavát gróf *Zichy Jenő* ő méltósága a szoborügy mellett, s a díszes küldöttségnek nevünkben ünnepélyes ígéretet tön, hogy Fejérmegye és ő Székesfejérvár városa *Vörösmarty Mihálynak*, a halhatatlan költőnek, ércszobrot fog emelni.

Ugyanezen alkalommal bizattak meg indítványozó *gróf Zichy Jenő* és báró *Splény Henrik* ő méltóságaik arra, hogy a szobor-célra gyűjtőegylet alakulására a szükségelt felsőbb engedélyt kieszközljék, mely kérvény haladék nélkül fel is ter-

jesztve lön, azonban az időben, midőn a kegyelet önzetlen áldozata is tüntetésnek kereszteltetett, — az engedély megtagadtatott, mignem az idők jobbra fordultával, megújított kérvényre *Majláth György* akkori tárnok ő kegyelmessége 1861. év január 10-én kelt elnöki levélben tudatta: hogy a főméltóságu magyar udvari kancellária 1860. év december 31-én 1696. sz. alatt kelt k. leiratával a szoborbizottmány alakulhatását, s a szobor-célrai gyűjtést megengedte.

Tér nyilott a működésre.

Még 1861-ik év elején alakító gyűlés hivatván egybe, abban egyleti elnökké *gróf Zichy Jenő* ő méltósága egyhangulag megválasztatott, s ugyanakkor ifju báró *Vay Miklós* szoborművész — benyújtott tervrajz után — a szoborminta elkészítésével megbizottatott.

A felhívások kibocsáttatván, a gyűjtés, megye és város területén, buzgalommal folytattatott.

Hosszabb szünet után 1862-ik év decz. 30-ára közgyűlés hirdettetvén, ez alkalommal a teljesen elkészült szoborminta szakértői megtekintésére, *gróf Waldstein János*, id. *gróf Zichy Ödön* s báró *Eötvös József* ő méltóságaik felkérettek, s egyszersmind a pénztár állásának megvizsgálására s az ajánlott összegek beszédésére küldöttség neveztetett, mely is munkáját befejezván, 1863-iki ápril 19-én tartott közgyűlésre jelentett, mely szerint a befizetett s ajánlatban levő összeg akkor 8567 frtra rugott.

Ezen közgyűlésben neveztetett ki egy 24 tagu bizottmány *báró Splény Henrik* ő méltósága elnökléte alatt, megbizva minden teendővel egész a szobor leleplezéseig, a közgyűlés magának egyedül a szoborhelyiség meghatározási jogát tartván fenn.

Miután *gróf Waldstein János* ő méltósága jelentése szerint a megtekintett szoborminta, szigoru tekintetbe vétel után, arányaiban helyesnek, redőzeti és ruházati rejtjeiben megfelelőnek és bevégzettnek, s így nem csak művészeknek, s az öntési kivitelre tökéletesnek, de a kép hasonlóságára nézve is helyesnek találtatott; a már alakult szoborbizottmány *ifju báró Vay Miklóssal* a szerződést 1863-ik évi junius 6-án megkötötte, mely szerint, most említett művész kötelezte magát, a szobrot az elfogadott mintához hiven 8 lábnyi magasságban ágyu-érczből, jól ciselirozva, a tartósságra kellő tekintettel 1864-ik évi október 1-ső napjáig 6700 auszti. ért. forintért biztosan kiállítani, s ugyanekkor külön levélben tudatta, hogy az 1500 auszti. ért. forintba került szobor-mintával, a bizottmány, mint tulajdonával, annak idejében szabadon rendelkezhetik, melyet szobor-egyleti elnök *gróf Zichy Jenő* ő méltósága később saját költségén összeállittatván, a magyar tudományos akademiának ajándékozott.

A szobor-talapzatra nézve — miután a költségvetés beterjesztésével megállapodás lön abban, hogy az nem gránitból, de polírozott szürke márványból készitessék; *Brein Ferencz* székesfejérvári építész-

szel köttetett meg a szerződés akképen, hogy a talapzatot 1900 auszti. ért. forintért — a neki felmutatott minta és tervrajz szerinti alakban — velenczei, illetőleg nabrezinai szürke márványból készitendi.

Ugyanekkor *gróf Zichy Ferencz* ő kegyelmessége felkérte annak kieszközlésére, hogy e márványanyagnak ide szállítása a déli vaspálya társaság által vagy ingyen, vagy lehető leszállított áron történjék, melynek eredménye lön, hogy a teljes czimü társulat a szoborbizottmányt azon kedvezményben részesíté, mikép a márványanyag szállítási költségét mázsájától mérföldenkint $\frac{1}{2}$ krra leszállitá, melyért valamint szives köszönetünket annak idején is kijelentettük, ugy a szoborbizottmány hálás elismerését a déli vaspálya társulat irányában ez alkalommal is kifejezni kötelességének tartja.

A szoborhelyiség megvizsgálására a szoborbizottmány 1863-ki szeptember 6-án tartott üléséből küldöttséget nevezett, mely is jelentését bemutatván, miután abból kiderül, hogy a Széchenyi utcára dülő jelen téren a térrendezés, s a keresztül és által-folyó csatorna beboltoztatás 5873 auszti. ért. frtot, a megye-tér pedig 1145 auszti. ért. frtot igényelne, a közgyűlés, — mely ebbeni határozhatási jogát nyilván fenntartotta, — ámbár beismerte, hogy a Széchenyi-utcára dülő ezen tér szoborhelyül nem csak igen alkalmas lenne, de ezáltal a nemes város is egy uj diszes tért nyerne, tekintve mindazáltal korlátolt pénzerejét, a városi tanács előtt szobor-

helyül elfogadandónak a megye-tért hozta javaslatba, de egyszersmint kijelentette, hogyha a Széchenyi utcára dülő tér rendezését a nemes város magára vállalandja, egész örömmel kész leend a szobrot ezen téren felállítani.

E közben a most említett térre dülő házak birtokosai között nemes verseny keletkezett, s azon hazafias ajánlatot tettek a nemes városnak, hogy ha szoborhelyül e tér fogadtatnék el, tetemes pénzáldozattal is készek a téren keresztül- és általfolyó csatornát beboltoztatni, melynek azon üdvös eredménye lön, hogy e nemes városi tanács a beboltoztatás könnyítéseül 60 köböl építési követ, az átvonuló utak kiköveztetését, a térfeltöltést s annak kavicscsali meghordatását a város nevében elvállalván, szoborhelyül ezen tért jelölte ki, s egyszersmind a munkavitelnél felügyeletre bizottsági tagokat nevezett.

1864-ki október 3-án ifj. báró Vay Miklós szoborművész a bizottmánynál bejelenté, mikép az ércszobor Fernkorn bécsi öntödéjében teljesen elkészülvén, az átvételre készen áll, melynek folytán a szobor szakértő vizsgálatára s átvételére Bécsbe küldöttség indíttatott, mely is a kész szobrot — tett jelentése szerint — mind arányban, mind kivitelben helyesnek találván, azt átvettnek kijelentette, további rendelkezésig azonban ott hagyta.

Hogy ez intézkedés helyesen történt, a következő megmutatta, mert több világhírű szobor-

művésznek alkalma volt a kész szobrot megtekinteni. — Így tekintették meg azt többek között, Bajorország s tán a jelen század legjelesebb szobrászai: Drake és Höhnel, kiknek művészi hírnevét Helvetiában és Bajorországban több mint 20 remek szobor hirdeti, s kik ez alak és kiállításban egészen új stíli szobrot a legsikerültebbek közé sorozták.

A szobornak Bécsből leszállíttatása s a talapzat elkészülte után 1865. augusztus 14-én délelőtt 10 órakor szobor-bizottmányi elnök báró Splény Henrik ő méltósága által, előre tett kihirdetés nélkül, de azért mégis nagyszámmal összesereglett nép jelenlétében az alapköbe, egy a szoborbizottmányi tagok s több jelenvoltak által aláirt, — a szobor történetét röviden vázoló emlékirat tétetett le, melynek fentmaradt két példánya közül a szoborbizottmány egyiket a magyar tudományos akadémia másikat a Kisfaludy-Társaság levéltára számára ajánlja fel, s azok a leleplezési ünnepély után illető helyeikre be is fognak szállíttatni.

Az alapkö letételét megelőzőleg, a szoborbizottmány megszámllalta a szükségelt kiadások után megmaradott pénzét, s hogy a szobor-célrai járulathoz a kilátásba helyezett alkalmat, e megye és város lelkes hölgyeitől se vonja el — tárgy-sorsjátékkal összekötött hangversenyt szándékozott rendezni, hova megyénk és városunk minden lelkes hölgye készséggel hozta volna kisorsolandó kézművében szives

áldozatát, azonban erre felsőbb helyen engedélyt kieszközölni nem sikerülvén, a hangversenyi belépti díjon túl *részvétjegyek* kibocsátását határozta el, s ime az eredmény az lett, hogy megyében, városban, sőt annak határain túl is, a honleányok szép koszorúja versenyzett a részvétjegyek elárusításában és vételében, annyira, hogy e nemes verseny a szoborbizottmány pénztárának 800 forinton felül jövedelmezett.

Ezen és még több helyről befolyt újabb áldozatokkal a bizottmányi pénztár gyarapodván, lehetségessé vált a szobor-leleplezés ünnepét e mai napra kitűzni, melyre a szoborbizottmány a halhatatlan költő özvegyét s gyermekeit s ezek gyám gondnokát — a nagyok legnagyobbikát, *Deák Ferenczet*, — a magyar tudományos akadémiának és Kisfaludy-társaságnak küldöttségeit, néhány politikai s szépirodalmi lap szerkesztőit s *ifj. báró Vay Miklós* szobrászt örömmel várt vendégeül meghívá, a főméltóságú felsőházat s az alsóház választott honatyáit pedig — külön felhívásban, — valamint hírlapok útján a halhatatlan költő minden igaz tisztelőjét a leleplezési ünnepély napjáról értesítette.

Hogy ez ünnepélyen a költő-királynak dalban is tisztesség adassék, Székesfehérvár lelkes hölgyei a legjobb alkalmi költeményre jutalmat tűztek ki, s a jutalmazott művek ez alkalommal fel fognak olvastatni.

Mielőtt a szobor történetét vázoló előadásomat berekeszteném, forró köszönetet nyilvánítok a szoborbizottmány nevében a megye és város azon lelkes fiainak, kik adakozásaikkal lehetőségessé tették e szobor felállítását. — Az adakozók díszes soraiban *főherczeg István és József ö fenségeik*, és annyi történelmileg kitűnt nagyok — öseikhez méltó — utódainak nevei között és után — ott találhatók a megye és város legegyszerűbb polgárainak nevei is, s ellehet mondani, hogy a fényes palotától a szerény kalyibáig mindenki meghozta a kegyelet oltárára szívesen adott áldozatát.

Köszönet és elismerés azon nemes keblű hölgyek koszorújának, kik a kibocsájtott *részvétjegyeket* honleányi készséggel vették, árusították. Átölelve tartja őket ezért a halhatatlan költő szellemi karjaival, mert az általa nehezebb napokban „*nötelen ország*”-nak nevezett édes haza azon hölgyei közé tartoznak, kik nemcsak szívben, szóban magyarok, de a magyar költőt olvasták és érzik is, s emlékeztének tetteleg is áldozni készek valának.

Köszönet ős Székesfehérvár lelkes hölgyeinek, kik — hogy a költőként: „*a dal jutalma dal legyen*” — alkalmat adtak, hogy: „*lantot ragadjon a ki ahhoz ért.*”

Köszönet a szoborművésznek, ki halhatatlan költönket látható jelben oly művészileg vissza-teremté.

Hála és elismerés e nemes város közönségének, s azon házbirtokos uraknak, kiknek áldozata lehetővé tette, hogy a szobor e téren felállíttathassék.

Köszönet mindazoknak, kik ez ünnepélyrendezés nagyobb és apróbb gondjait a szoborbizottmányal megosztani egész készséggel vállalkozának.

Üdv és hála vendégeinknek s minden itt jelenlevő honfinak és honleánynak, kiknek itt egybefűződött élő koszorúja a halhatatlan költő szobrát teljes díszben övezi körül.

Ime, mélyen tisztelt vendégkoszorú, itt áll a leplezett szobor ezen egyszerű felirással: „*Vörösmarty Mihálynak.*“

Nem taláztatott szükségesnek a szobor talapzatát a költő jeles mondataival felékesíteni, a nélkül is ékes, sőt élő-beszédes e szobor annak, a ki nyelvét megérteni tudja és akarja is.

Ha eljő a nemzet nagyja, kicsinyje jósigét kérni e helyen, hol őskirályai nyugosznak, s a költők királyának kegyelet-szentelte szobra áll, — az ige így fog hangzani:

„Szent legyen és feledetlen a hon s honi szózat előtted.“

E szép haza halmain, térein szerte lakó vallásfelekezetek bármily különböző szertartással imádják a kijelentett hitnek édes Istenét, összeölelkeznek itt, egy cultusban mondván a költővel:

„Legszentebb vallás a haza s emberiség.“

A különböző nemzetiségek rendellenesen felzaklatott kedélye csillapodatra száll és kiengesztelődik

itt, s szent István királyunk soknyelvű országában mindegyik testvérnép, mint századok óta sorsunk sorsosa, megértendi még elég jókor a próféta-költő mély értelmű őrszavát, hogy e honban, derűben borúban:

„Minden ember legyen ember és magyar.“

És e küzdelemben megfogyott, de meg nem törött nemzetnek született és választott honatyái, midőn ős alkotmányunkat védő nehéz de nemes munkájukban fáradoznak, a költő szavaiból új erőt fognak meríteni az ernyedetlen kitartásra, tudva, hogy:

„Még jöni kell, még jöni fog
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Százvezrek ajakán!

És én — hiszek egy Istenben — hogy ez idő nem messze van, s hogy „*ész, erő és oly szent akarat*“ diadalmas czélt ér, s itt mondom azt ez ős koronázási városban, hogy midőn a teljesen bevégzett alkotmányos épület után, annak koronáját, a felségiség imádozott jelvényét, a népek milliói szeretett fejedelmük fejére felteszik, — Kárpátoktól Adriáig fog a próféta-költő dalsora zengeni:

„A legelső magyar ember a király!!“

TÓTH LŐRINCZ

MAGYAR AKADÉMIAI RENDES TAG S KÉPVISELŐ

BESZÉDE.

Azon megtisztelő bizománynak eleget tenni álltam fel itt, e helyen, mely e perczben kedves hazánk, sőt, bátran mondhatom, az egész széles világ legünnepélyesebb, legdicsőbb tere, a mivel hazánk tudományos és nyelvmivelő anyaintézete, a m. akademia, ruházott fel, egyik szerény követét, — azon testület, melynek legfőbb dísze, büszkesége volt a férfi, kit ez emlék halhatatlanítana, ha a magyar nemzet szívébe letörölhetlen betűkkel vésett nagy nevének szüksége lenne köemlék általi halhatatlanításra. De e szobor nem azért emeltetett, hogy halhatatlanítsa azt, kinek e czélből emlékre szüksége nincs, — mert örökké él tanaiban, dalaiban, a nemzet vérébe s lelkébe oltott szent lángokban; — hanem, hogy kifejezést adjon a kegyeletnek, mely a nemzet s különösen e nemes megye, és ez ősváros keblében lakik a nemzeti dicsőség nagy költője iránt, s hogy a nemzet, a megye, a város önmagát tisztelje meg azáltal, hogy nagy szülöttének emlékezetét a kegyeletnek e magasztos tényével felszenteli.

Igenis, mélyen tisztelt hazafi-közönség! nem üres nagy szavat hangoztattak ajkaim, midőn azt

mondtam, hogy e tér, — a maga egyszerűségében, — e perczben a magyar haza, sőt a széles művelt világ legszebb, legdicsőbb, legünnepélyesb tere. Nem környezik e tért oly nagyszerű paloták, mint a világváros London Hyde- vagy Regentparkját, hol a gazdag Britthon nagyainak szobrai emelkednek; nem oly fényes ez, mint a kaczer divatkirálynő Párisnak Concordtere, hol a nap aranyfényében ragyogó vizsugarak szökellnek márványmedenczékben, s gránitobeliszkek és óriási aranyos candelabreok állanak tündöklő csoportozatban; nem viseli oly döbbentő nagyság jellemét, mint a hit és classicitás örök városában, Rómában, a Szentpéteregyház s Vatican roppant tere; vagy mint a hold és csillagok tündérfényében fürdő csodaszép márványterem, a Márkpiacz Velenczében, hol a vidám zene hangjai közé a Doge-palota s a titokrejtő lagúnák áldozatainak kísértő sohajai vegyülnek; de azért mindezeknél ünnepélyesb s magasztosabb nekünk e tér, mely Vörösmartynk nevére fog elneveztetni, mert rajta, nemzeti nagy költője érdemeit lelkesen méltányló s ezáltal önmagát emelő és megnemesítő nemzet állítá fel maradandó jelét legszentebb érzelmeinek, lángoló hazaszeretetének, szeretetének a nemzeti nyelv s műveltség iránt, szeretetének azon ősi szabadság s ősi erények iránt, melyeket költője szívvarázsló hangokon tanított s magasztos dalokban dicsőítve megénekelt; utálatának a haza- s nemzetárulás iránt, melyet költője prófétai ihlettséggel megátkozott; s

minden kebel, mely itt magas érzelmeiben feldobog, egy-egy szentegyház, oly nagy és magas, mint Szentpéter egyháza; minden szív egy-egy szökőkut, melyből ég felé lövelnek a tiszta sugarak; s minden itt jelenlevő hazafinak szilárd akarata és elhárározása, hogy a megdicsőített költő tanaiban és érzelmeiben él és hal, egy-egy rendithetlen gránitobeliszk, mely felett erőt veszve suhannak el a szélveszek szárnyai, s mely századokkal, ezredekkel daczolva áll, egyenesen, szilárdan, ég felé mutatva, honnét a nemes érzelmeire s erős akaratra az áldás örök mannája hull, s a siker biztos reményének szivárványíve borul.

A lelkesülés ünnepe ez, mélyen tisztelt hazafiközönség! szabad legyen hát nekem ma, bár egy komolyan tudományos intézet követe vagyok, melegebb szavakat használnom, mint a milyeket némelyek talán hivatásomhoz illőknek tartanak. — De e rideg világban, korában a számító anyagiságnak, a nyomorult pénz- és zsebérdekeknek, oly jól esik tanúja lennem egy magasabb szellemi fölemelkedésnek, egy a föld salakjától megtisztult nemes föllángolásnak, s nemzetem fogékonyságának e fölemelkedésre s föllángolásra; — távol legyen tőlem, ily benyomások közt értekezni, okoskodni, eszméket bonczolni akarni; a lelkesedés ünnepén a lelkesedés hangjait akarom hallatni azon nemzeti intézet nevében, melynél a száraz, de üdvös mathesis és vegytan és nyelvhasznítás kutatásai ki nem olták a

meleg érzelmeket, melyek az itt egybegyült lelkes tömeg érzelmeinek hű viszhangjai.

A nyelvemelő m. akadémia, melynek Vörösmarty Mihály fényes csillaga volt, üdvözetét küldi általam nemes Fehérmegyének s ez ősi városnak, Székesfehérvárnak, a hazafiérezelmek e régi tűzhegyének, annyi jeles tehetség s nemes erő és akarat termő földének, s Vörösmarty Mihály hazájának. Itt nyugsznak királyaink hamvai; szent itt minden röge, minden hantja a vér- és könnyáztatta, a tiszteletes csontokkal bélelt földnek, melynek kebelében koronák s királyi pálczák nyugszanak, s mi ezeknél becsesebb, a hazáért élt, a hazáért halt szivek porai! — E megyében született Vörösmartynk, Nyéken, most már nem létező szerény házban; 1800-ban, e század első évében, mintegy előjeleül hivatásának, hogy a század nagy eszméinek s a megifjodó nemzetiségnek érzhangu csalógiánya legyen. Itt álmodozta át boldog gyermekora éveit, a velencei tó partjain andalogva egy-egy fa árnyában, egy-egy könyvvel kezében, kikeresve a pontokat, honnét beláthatta a vidék szépségeit, a tó akkor még vízdúsabb tükrét; itt tisztelte, a jó gyermek kegyeletével, szigoruan becsületes, talpig magyar édes atyját; itt szerette az érzékeny gyermek odaadásával, áldott lelkü, alamizsnát osztogató, szegényeket gyógyfüvekkel ellátó édes anyját, kit egyik legszebb költeményében „*a szegény asszony könyvében*“ s egy gyönyörű epi-

grammjában a „*szegény anyában*“ halhatatlanított; amattól egyszerűen nemes, őszinte, csendes de bátor jellemét, ettől költői kedélyét örökölte; s 1811 óta, öt éven át, Fehérvárott járta iskoláit és írta első költői kísérleteit. Ez ősváros, a régi szent királyok székhelye és sirja, kétségkívül hatalmas befolyással volt a fogékony gyermek szellemére s képzelődésére, és erősen segíté felébredni lelkében a részvétet, megfogyott, de meg nem tört hazánk dicső multja s az ősi dicsőség iránt, mely „*ott késett az éji homályban*“, míg ő azt fel nem hívta a napfényre, eltöltve ragyogásával a Duna és Tisza rónáit, a Kárpátok és a Mátrák ormait. — Ott áll fiatalkori dolgozatai közt „*Fehérvár*“ czimű költeménye, mely mutatja eszméi irányát s a hatást, melyet reá a gyermekre, a „*szent királyok széke*“ gyakorolt. E szent emlékek közt elkeseredve panasolja a nemzet elaljasodását, „*sötét szemekkel nézve az ég felé*“, tünődik a holttetemek felett; megjelennek előtte a szent királyok alakjai mohos sirjaikból, a szelid, kegyes István, László tömérdek szelleme, bánattal s boszusággal méltóságos arcán, s a bölcs Könyves Kálmán, szellemajkaikon ily szózat zengvén:

Törvénytelen nép, mely nyomorult tanács
Forog fejedben, s nemtelen érzemény?

Törvényt s hazát, mely ezredekre

Jusson, adánk kezetekbe; s már ti

A nagy hazát nem képesek őrzeni,
Szép tartományit veszni hagyátok! Óh,

Eltépni kezdvén léteteknek
Szent kötelét, mire várakoztok?
A töletek már megszegegetett dicső
Törvényt talán külföld fia tartja meg?
Vagy még mitek marad, ha e kincs
Veszni fog, a zavaros világon?

Ezen soha nem felejtendő szavakat, melyek súlya e perczen is oly élénken éreztetik a nemzet által, eldörögvén a szent királyok, bús és neheztelő jelekkel szállnak vissza a porok éjjelébe. Ime „a sírjokból fölkelő s a nemzet pusztulását sirató királyok látomása már átvonul a gyermek álmodó lelkén“ mondja Vörösmarty jeles életirója, Gyulai Pál „s jövődjéje el van határozva, hogy sikerrel vagy siker nélkül, de elmaradhatlanul, küzdeni, szenvedni fog nemzete dicsőségeért“.

És midőn a nagy harcz zaja elnémult, s a sir komoly csönde, a halál árnyéka lepte el a vérázta-
tott magyar földet, midőn reményei tündérvára
összszemlött, midőn mindaz, a miért az ifju lelkesült,
a férfi küzdött és munkált, egy nagy romba temet-
kezett, melynek kiégett omladványai közt, csak
alig-alig maradtak meg az egykorú feltámadás rej-
tett csirái: ismét e megyébe tért vissza pihenni,
megszóllaltatni „*Vén cigányját*“ öszszetört lelke
mély keserűségében, s haldoklani a haldokló hazával
együtt. Hányódott, tengerré lett a sok baj alatta;
fáradt lelke, mint a fáradt csermely, aggott, fogyott,
és veszett; s a tört lélek viszszaszállt e föld salakja

közöl, melytől undorral fordult el, fényes hazájába.
Érezte, átszenvedte, a mit egykor énekelt:

A nemzet, melyhez tartozám,
Kiirtva, s vérbe fult hazám
Többé fel nem virul;
Engem millióknak veszte nyom,
Egy nép halálát hordozom
Keblemben ostorúl. —

De Isten nem engedte ezt, mit a tört lélek siratott.

Az első lelkesülést Székesfehérvár szent em-
lékeiből merítő költő Vörösmartynak ünnepén
szólok Fehérmegye és Fehérvár városa nemes kö-
zönségéhez.

A nemzet önmagát dicsőíti meg s magasítja fel
jeleseinek elismerése, megdicsőítése, felmagasztalása
által. Kell-e nektek szólanom az emlékek magasztos
hatásáról a nemzedékekre? kell-e elmondanom, a mi
már annyiszor volt elmondva, hogy bár azon magas
szellemeknek, melyek az emberiséget nemes eszmék-
kel és érzeményekkel gazdagítják, nincs szükségük
hideg köemlékekre, mert ők élnek nagy műveikben,
élnek a hálás maradék kebelében; de van ilyenekre
szüksége a nemzetnek, s ezért kell, hogy nagy fiai-
nak emlékezetét szobrokban is megörökítse; mert
ily emlékek táplálják s erősítik a nemzeti lelkesé-
dést; az érző, főleg fiatal nemzedék felmelegszik,
nemes dicsvágyra buzdúl, midőn ez intő jelekre tekint;

s mintegy érzi a nagy lelkek szellemcsókjait s teremény leheletét homlokán, kebelén. A nemzet büszkén mutatja ez emlékeket látogatóinak, mint szebb gazdagsága jeleit, s büszkén mondja majd ez emlék előtt is: „ez itt Vörösmarty Mihály! ő a mienk volt!“ A gondos atya, az e téren végig vezetett kis polgárnak el fogja mondani a nemzeti nagy költő érdemeit, s a gyermek sietni fog megtanulni a Szózatot, a Jóslatot, s a magasztos chórus többi énekét.

Nemzetünk régebben megértette a szükségét, a kötelességet: hogy nagyainak, s bennök és általok önmagának emlékeket állítson; s az ily irányu mozgalmak nem hiányoztak ugyan, de az eredmény ekkorig kisszerű volt azon szellemi nagysághoz képest, melyet történetünk felmutathat. Székesfehérvárnak jutott a büszke dicsőség, hogy az egyszerűebb siremlékek után, melyeket a lelkes Somogy a niklai sirkertben Berzsenyinek, a magasröptű ódák mestérének, s a lelkes Szathmár a csekei temetőben a melegkeblű, szent jellemű Kölcseynek emelt; a nem jól sikerült szobor után, melyet a füredi sétatéren látunk, nagyobb mérvű, colossális emléket emeljen a haza első költőjének, kedves fiának, azon téren, melyet nevérol nevezend el. Áldott legyen ezért az ősi Fehérvár, s jutalmazó öntudat boldogítsa mindazokat, kik ez emlékhöz járultanak; kik akarták, hogy a nagy költőnek: „márvány örökítse s dal üllje nevét.“

Jöjön ez emlék alá az ifju nemzedék, s vissza-idézve lelkébe mindazt, mit Vörösmartytól tanult, legyen hive rendületlenül a szent ügynek, a haza ügyének, melyen kívül a nagy világon nincsen számunkra hely, hol, áldjon vagy verjen sors keze, élnünk s halmunk kell. Tanulja meg s ne felejtse el soha, mindazon gazdag, zamatos életbölcseiséget, mely a költőnek iránykölteményeiben, szellemdús, füszeres epigrammjaiban, s emlékkönyvi mondataiban egy bérczi szűz forrás üdeségével s erejével buzog.

Jöjön ez emlék alá a magyar költő, s jusson eszébe nagy mesterének példája, kinek költészete összeolvadt nemzete életével, kinek lyrája majd előharczosa, majd hű kísézője volt a nagy nemzeti küzdelemnek; ki elárasztá lelke hevével az ősök földét, a fényes palotáktól a szerény kunyhóig, hazafiérelést és szabadságszeretetet ébresztett mindenütt; — okuljon e nemes példán, legyen magyar, szabad és nemes magyar mindenekefelett; kerülje, okulva böles tanain, a léhaságot, az elbizakodást, a meddő világfájdalmat, holdvilágkórságot, beteg érzélgést, de egyszersmind a nyerseséget és köznapiságot.

Jöjön ez emlék alá az aristocratia, a magas születés és nagy birtok képviselője, s ezért nagy kötelezettségekre hivatott adósa a hazának; jöjön ide, délczeg fiaival és bájos hölgyeivel, azon főnemes osztály, mely az elkorcsosulás szomorú korában, nemzetiségéből kivetkezve, idegen lett nyelvében, szokásaiban, érzelmeiben, melynek aszszonyain a

„márvány-kebel átka“ volt évtizedekig, s hogy magyarrá lett ismét, hogy felemelkedett bűnös közönyéből, Széchenyin az államférfiún kívül, Vörösmartynak, a költőnek köszönheti leginkább, és legyen áldott ez emlék oltáránál, hogy visszatért a kötelesség elhagyott utára, hogy újra lángol ősei honáért, hogy becsülni tudja önmagában a magyart. Jöjjenek ide, ha még volnának, bűnös Gonerillek, és olvassák el rendítő felszólításait „*a magyar hölgyhöz*“, az „*uri hölgyhöz*“ és az „*elhagyott anya*“ panaszát, s fogadják, ha megjavulnak, áldását:

Szent legyen és feledetlen a hon, s honi szózat előtted,
S leghőbb vágyaidat töltse be érte az ég!

Jöjjön ez emlék köré a tisztos nemes közép osztály, s lelkesüljön itt nemcsak becsülni, de tettleges részvétellel is előmozdítani az irodalmat, a nemzet legfőbb kincsét, s annyiszor veszélyezett életének mentőszerét, s minden a nemzet életére ható közügyet. Tanulja meg az ígét:

„Mintha nem őstől származnál, légy tetteid által
Őse családodnak, s a haza áldani fog.“ —

Jöjjön ide, tenger árjaként tolongva, a magyar köznép, ezen értelmes, önérző, nemes nép, — mely iránt a megdicsőült költő, erős, hatalmas faj-szeretében s igazságérzetében, oly meleg részvétellel s rokonszenvvel viseltetett; melyet kitünőbbnek hitt

a világ minden más népfajánál a lélek nem egy nemes tulajdonában, nyíltságban, becsületességben, önérzetben, bátorságban; a nélkül azonban, hogy legyezte volna hibáit s rossz hajlamait. — Örömet beszélgetett ő a nép egyszerű fiával, örömet hallgatta meg annak ép, egészséges eszméit; ajkairól leste el a nyelv valódi természetét s titkait, a képzelődésére termékenyítőve ható meséket, a kedves népdalokat. — Gyakran érintkezve a néppel, ezáltal élesedett kitünő nyelvérzéke s gazdagodott elméje az eredeti eszmejárás és szólásmódok kincseivel.

Jöjjenek ez emlékre koszorút aggatni a nők, az élet szépítői; azon költő szobrára, ki oly elragadó hévvel éneklé a szerelmet. Emléke méltán szent a nők szemeiben és szíveiben, mert érzelmei mindig fennköltek, tisztelete a nőerény iránt vallásos, nőalakjai mindig nemesek voltak s a szüzies szemérem, a naiv kellem, a test és lélek öszhangzó bájaiban jelentek meg. — Jöjjenek el mindazon szép Ilonkák, Lenkék és Jolánok, kiknek ő adott nevet, és esküdjének hűséget a hazai nyelvnek és ősi erénynek azon költő szobra előtt, kinél melegebben és édesebben senkisémm tanította e szent leczkéket.

De mi mindnyájan, midőn ez emléket látjuk és a nagy költő aggodalmaira, fájdalomaira gondolunk, melyek e nemes életet elkeseríték s kora sirba viték, emlékezzünk meg egyszersmind a szavakra, melyeket Kölcsey elmondott Kazinczy felett; és fogadjuk meg szent fogadással, hogy szellem-

nagyainkat, prófétáinkat nem csak akkor kezdjük méltányolni és tisztelni ezentúl, midőn egyszersmind hiányukat érezzük s elvesztésüket siratjuk, — hanem tetteleg ápoljuk, támogatjuk, s nemcsak koszorúzzuk, hanem ápoljuk s tápláljuk is addig, míg élnek, hogy a becses élet hoszsú és nyugodt legyen. Mert nem lehet, hogy keserű fájdalom nyila ne járja át lelkünket, ha meggondoljuk, hogy Vörösmartynk talán most is élhetne, s arany-lantja zengései most is villanyozhatnák a lélekerőnek s ihlettségnek oly igenis szükségét érző hazát, ha életét, a félszázadon túl alig terjedőt, érdemlett kényelemmel s nyugalommal környezi azon haza, melynek Isten jó kedvében adta őt. — Nem kérte, óh sors, kincseidet, — „csak a dal hatalmát kérte esdekelve a lángkebelű“; s mit kért, megadták dúsán az Istenek; szózatja harsány s áradatként elragadó leve zengeménye; — „ég s föld lebegtek a dalok árjain!“ a nemzet tapsolt és ujongott, de az elragadó hangok éneklőjét szükségben hagyta tengeni, míg élt, s csak halála után ébredt kötelessége teljesítésére. Igaz, hogy „a sötétlő, bús ravatal fölött a halhatatlanság füzere sorsot, időt mosolyogva fénylik“ — de e remény, mely a szerény keblet nem is dobogtatá, enyhíthette-e eléggé a családátya kínos gondjait? — táblabíróvá nevezték számos megyében, fáklyás zenével tisztelegtek, a hol megjelent, de szükségben hagyták Magyarországot első költőjét. — Nem lehetett e panaszt elnyomnom, mélyen tisztelt hazafi-közönség,

mert ha valaha, itt ez emlék alatt volt helye és ideje azt felidézni, s a jövőnek intő például felmutatnom.

Azonban, jobbat remélve gondosabb jövőtől s öntudatosabb nemzettől, hagyjuk a panaszt, a keserűséget, az örömmek, a lelkesülésnek ez ünnepén. A miért a nemes családátya aggódott: nem teljesült. A nemzet, a nagy csapás által felébredve, teljesítette kötelességét. Egy hű barát, kinek szive oly jó s nemes, mint elméje nagy és világos, azon férfi, kire tökéletesen illenek Macaulay szavai, melyeket Hampden fölül elmondott, hogy „*csak azért találta meg a dicsőséget, mert az egyenesen a kötelesség útjában feküdt*“, Deák Ferencz, védangyalként állott az árva család mellett. És a nemzet, Fehérmegye, és Székesfehérvár lelkes fiainak indítványára, kik közt hálásan említem az indítványozó gróf Zichy Jenő és az ügyet erélyesen felkaroló b. Splény Henrik szoborbizottmányi elnökök neveit, teljesítette azon másik kötelességet is, hogy a nagy költőnek s egyszersmind nagy embernek szobrot emeljen. A mit Cserhalom „Utóhangjában“ énekelt szerénységében, az nem teljesedett. A költő, ki „az apák hírét meghozta nemzetének“ ki „zenge tetteket, a haza szebb idejét, a régi csatákat, az ősi vezért“ — kinek énekén fellelkesült „a magyar, elszakadott testvértelen ága nemének“ kinek „mély vala s szent a gondolatok forrása szívében“, nem lett elfelejtve, nem nőtték be sírját a vad fák ágai

„Még ki fog emlékezni felőle?“ kérdé
„S ki tudja hogy ott is
Mégfáradt ember hamvára nehezkedik a domb?
A ki rövid pályát futván, a szárnyas idővel
Feljöve, és az eget s a földnek zsenge virágit
Megnéze — s elvesze köztök.
Nem tudják, de ne is tudják; csak az ősi dicsőség
Híre maradjon fel, s unokánk tettekre hevüljön“.

De igenis, mi emlékezünk felőle; mi tavasz-
kint üde virágokat hintünk sírjára, s a megfáradt
ember megdicsőült szentté lett, kinek hamvait a
hála s kegyelet szobra jelöli. Pályája nemes és dicső
volt; nem csupán azért élt, hogy megnézze az eget
s földet, hanem teremteni segített szabad földet s e
föld felett derültebb eget, teremteni segített szabad,
öntudatos, lelkesült nemzetet; s így az ősi dicsőség
koszorujába az ő dicsőségének repkénye is bele van
fonva.

Mert zengett nekiünk dalt

Hogy mély sirjaikban
Őscink is megmozdultanak
És az unokákba halhatatlan
Lelkeikkel visszaszálltanak,
Hozva áldást a magyar hazára,
Szégyent, átkot áruló fiára.

Zengett nekiünk hatalmas húrjain, hogy szí-
vünkbe ment által a dal:

S még a kő is, mintha csontunk volna,
Szent örömtől rengedezett át,
És a hullám, mintha vérünk folyna,
Áthevülve járta a Dunát;
S a hol anynyi jó és rossz napunk tölt,
Lelkesedve feldobogott a föld.

És ezért elmondjuk felette, mit ő mondott lel-
kének rokona, a költő és bajnok Zrinyi felett:

Ím ölel a haza, s mond, örömében sírva, fiának,
Mi pedig áldva füzünk szent emlékedre borostyánt. —
S míg lelke dicső nyugalomnak örül, —
A hír örök éneke zengi körül. —

TOLDY FERENCZ

KISFALUDY-TÁRSASÁGI AL-ELNÖK

BESZÉDE.

A Kisfaludy-Társaság üdvözlét hozom meg Önöknek, tisztelt férfiak, kik egykori barátunk emlékezetének e mai országos megtiszteltetést készítették. Országosnak mondom, mert az egész haza vesz abban részt, nem csak szellemben örvendő, hogy e megye lelkes fiai méltó és maradandó kifejezést adtak a haza köz érzésének, hanem képviselői által is, mi ez ünnepet országossá, valóban nemzetivé avatja.

A képviselt testületek közt a Kisfaludy-Társaság a legszerényebb helyen áll; s mégis, tisztelt gyülekezet, e helyet nem büszkeség nélkül foglalja el: mindenek felett ez mondhatván Öt övének, sőt e társaságot mondhatván Ömaga is teljes joggal a magáénak, mert Vörösmarty annak egyik alapító és vezér tagja volt. Ő segítette e társaság létesítése által azon szép kört életben tartani, hatását a jövőre is megörökíteni, melyben pályája első éveit futotta meg: az Aurórákört t. i., melynek élén egykor az állt, ki a megújódott költészetnek is élén álla:

Kisfaludy Károly; s e közremunkálásával állíta Vörösmarty emléket azon nemes szép viszonynak is, mely a kor két első költőjét füzte össze, féltékenység és irigység nélkül. S ím ezért kettős örömmel ragadta meg a Kisfaludy-Társaság az alkalmat, magát irodalmunk e nagy napján képviseltetni: alkalma nyilván nem csak mint szépirodalmi intézet a magyar költészet legnagyobb férfira iránt tiszteletét, hanem mint testület egyszersmind saját alapító tagja és legnagyobb dísze iránt, ily fényes gyülekezettel, a hála adóját is leróhatni.

Midőn pedig ez érzései kifejezésével engem bízott meg, nem szónoki, gyenge, készségemet tekintette, hanem inkább azon benső baráti frigyét, melyben Véle harmincz éven át együtt élni s közös czélokra, sokszor közösen, munkálhatni szerencsém volt. S ha készséggel fogadtam e hivatást, tettem azt barátom s a legnagyobb magyar költő iránti kegyeletből, de egyszersmind azon tiszteletből is, melylyel ez ünnep szerzői és színhelye iránt viseltetem.

Mert, Uraim, Fejérvár nem csak a nemzet történetében foglalja el egyikét a fő helyeknek, hanem díszest az irodalom évkönyveiben is. Ugyanis *Virág Benedek*, kinek magasabb lendületű ódái és ily történelmi műve neki „a nemzeti lélek tüzes ébresztője“ dísznevét szerzék meg, irodalmunk éledése korában itt élt és működött; itt zengett *Ányos Pál* lantja, ki elegiai költőink közt mind maig tiszteletes rangban áll; itt kapott e kettőnek hatása alatt *Fejér*

György lángot, ki annyi téren oly sokáig és oly nyomosan mozdította elé a halottaiból feltámasztott magyar tudományt; itt született, és régi királyaink árnyaitól ihletve szállt *Horvát István* a történelem mezejére, melynek oly lelkesítő, a nemzeti önérzést oly hévvel gerjesztő hatást kölcsönzött. És nem legkisebb érdeme e nemes megyének, azon pártfogás, melylyel nemzeti színészetünknek oly hatalmas és nem múló lendületet adott, melylyel viszont *Kisfaludy Károly* drámai munkássága függ össze, ki művei nagy részét a fejérvári társaság számára írta, mely azokat itt is, Budapesten is, első mutatta fel a nemzetnek. Végre e megyében született, e régi királyvárosban nevelkedett mai ünnepünk tárgya, *Vörösmarty* is; és ki képes kiszámítani azon titkos, de mély hatást, melylyel e szent föld s annak emlékezetei voltak szellemére? Mert itt járdalt ő, szíva azon levegőt, melyet azon ősök szíttak, kik itt királyokat adtak a hazának, s azokat a szent koronával itt avatták fel; azon ősök, kik itt a haza üdvéről tanakodtak s régi királyaink tetemeiket örök nyugalomra itt tették le; itt járdalt ő, e nemzet classica földén, melynek minden göröngye öt század történetét beszéli az ihletett kebelnek, s hol minden eleme a levegőnek dicső emlékezésektől reszket. Azon kút-föböl meríté ő teremő szelleme lelkesedését, melyből Önök az ő szelleme iránti hódolat és elismerés lelkesedését merítik; s miután Fejérvár a földi hatalom koronáját nem teszi többé királyaink halán-

tékaira: a magyar költőkirály fejére teszi ma a nemzeti hála és dicsőítés koronáját!

Mert király volt ő, tisztelt hazafiúi gyülekezet, egy országban, mely el nem múlhatik, míg e nemzet él: király a költészet birodalmában, ki lángszelleme teremő erejével alkotott, fenkölt keble hatalmával uralkodott e nemzet érzésein; ki a költészetnek tartományokat, a magyarnak lelkeket hódított: egy szellemi hadat, mely negyven éven át jó és rossz napokban láthatatlan, de diadalmas fegyverekkel óvta meg e nemzetet a vég elsüllyedéstől, s meg fogja óvni, míg lelke lesz költője szózatait megérteni.

Mert, Uraim és Asszonyaim, a költőt, kinek szobra ez állványról, a szív és lélek legszebb összhangzása derűltségével, de egyszersmind a rendülhetetlen eltökélet nyúgott fenségével tekint alá: őt más mérték illeti meg, mint a melyet egyéb bármi nagy, s alkotó erőre hozzá hasonló, költőihez alkalmazunk a világnak. Ő nem csak Apolló kedvelt fia, ki tündér leleményeivel nemesen gyönyörködtet; ki az öröm és bú, az enyelgő tréfa s a mély szenvedély, a szerelem és sovár vágynak dalait zengé nekünk, s kinek változatos zenéjében minden érző szív talál dallamot, melylyel magát azonosítania oly jól esik. Ő nem csak azon magasabb ember, ki keblünket az erényhez, a szenthez, az istenihez felemeli, s kifejti bennünk, mit Isten abba szépet és nemest lerakott: Ő ezeken felül még egyéb is, mi őt öntudatlanul a tisztelet osztatlan tárgyává teszi: Ő maga e nemzet

öntudata, ennek legsajátabb nyilatkozata; művei politikai tettek; pályája esemény a magyar történetben.

Nem idézem fel emlékezetünkbe azon idők képét, melyekben Vörösmarty született, fejlődött, nagygyá nőtt. Ő azok szomorú, s nem csak szomorú, hanem pirító idők voltak! Árnyéka az egykori erős nemzetnek, senyvedtünk a nevünket már majdnem hazugul viselő haza földén; minden hatalom elmúlt vala tőlünk, fejünk koronája a porban hevert! A költészet zengett ugyan, intőleg, kérőleg, gerjesztőleg. Szó a pusztában. E népnek nem volt füle, hogy halljon, nem szeme, hogy lásson, hogy lássa az örvényt, melynek szélén állá, hogy abba létét nevével együtt betemesse.

S jött Ő, és

Zeng tetteket, a haza szebb idejét,
A régi csatákat, az ősi vezért,
S zeng rózsaszerelemet, a lányka haját,
A szép szemet, arcot, az ifju baját —

Jó gyermekem! a haza szebb idejét
— Elmúlt az örökre — ne zengjed:
Ah ifju nem érez, a lányka nem ért,
És nincs koszorúja szerelmeidért —

Nem! ezt a csüggedés sugalta költőnknek a fájdalom óráiban. De kifejtődzve ennek karjaiból:

Biztos erőt érzek —

így szóla belőle a missió öntudata:

kebelemben nagyra kelendő
Képzletek villannak meg —
Ó hon! meghallasz-e engem,
S nagyra törő tehetős fiaid hallgatnak-e szómra?

Az idő beteljesedett. A feltámadás órája ütött —
még csak az Ő keble hitében. S íme —

Megjön az éj, szomorún feketednek az ormok, az élet
Elnyugszik, s a fél föld lesz nyoszolyája; de engem
Felver az elmúlt szép tetteknek gondja —

s megindúl a megváltás munkája. Mert, ó Fejérvár,
a te költőd lett a vihar, mely a tompúltság ködeit
széttépte, a villám, mely a lelketlenség és megha-
sonlás rémeire lecsapott; Ő az emlékszobor, mely a
nemzet nagy, és nemes, és hős tetteit felidézte az
unokák elméjébe, s a lángoszlop, mely messze bevi-
lágította a nyerhető diadal útjait. S mintha egy égi
szózat szólna le a felhőkből: „Ez az én kedves dal-
nokom! őt hallgassátok!“ minden kebel megnyílt
hárfája hangjainak! Az általa keltett és táplált
érzések, mint a villanyfolyam, terjedett, s öntudat-
lanul az Ő hatása alatt állott a nemzet. Megtért a
nagy ősök tisztelete, tetteik felett a büszke önérzet;
elszántság váltotta fel a csüggedést, dicsőség szere-
tete a dísztelen önfeledést, s a reménység istenasz-
szonya lebegtetni kezdé mosolygó zászlaját!

Ez, Uraim, a tí költők történelmi jelentése; s
e szobor nem csak a költőt dicsőíti, hanem a nemzet
ébresztőjét is; mert nem csak a pacsirta volt ő, mely
a közelítő tavaszt üdvözlé dalával, hanem az égi
harsona, mely alvó korát halál-álmából felriasztotta.

És évek következtek, gazdagok reá nézve gond-
ban és szenvedésben; de gazdagok reánk nézve, s
általa, szellemi javakban, nemzeti enyhülésben és
gyarapodásban: mert a küldetés, mely neki a Ma-
gyarok Istenétől jutott, csak sírja szélén szűnt meg.
Harmincz éven át a nemzeti élet minden mozzanata,
az ébredéstől a tetőzésig, s innen az örvényig, az ő
költészetében bírta ébresztőjét, szepítőjét, vigasztal-
lóját, míg maga is, kifogyva minden vigaszból, a
kétségbeesés szélén, iszonyúan felegyenesedvén, a
látnok megrendítő erejével a jövőre utal, mert —

Lesz még egyszer ünnep a világon —

S ez volt a nemzeti zsoldárdalnok, jós és proféta
utolsó vigaszszava, s utolsó éneke.

Tisztelt férfiak! az emlékegyelet tagjai! Önök
megezáfolták Vörösmartyt, ki fellépése szomorú
éveiben nem látá egyéb jövőjét a magyar költőnek,
mint részvétlenséget, feledést. Mert éneklé:

... koszorútlan az ifju megyen,
Nem tudva hol napja hol éje legyen,
S míg honja bolyongani hagyja, kihál
Bús éneke, tört szive lángjaival.

Pedig, míg éneke **nem** hal ki a nemzet kebeléből, s a nemzet megjutalmazza műveiért gyermekeiben: Önök a legszebb koszorút teszik ma ez ércz képmása fejére!

S ez nem hiúság műve, a minek sok lelketlen kész az ily megtisztelést bélyegezni. Egy új vetése ez hazafiúi fenkölt érzések, művek és tetteknek, melynek aratása ismét a nemzeté. S minden szív, mely e magasztos tekintet által fölemeltetik; minden mű, mely e szobor szemléletétől hevített kebelből elősarjad; minden tette a hazafi eltökéletnek, mely a nemzeti elismerés e példája által gerjesztett dicsvágynak köszöni egykor lételét: ó az nagy részben a tí érdemek s azoké, kik ez oltárra tevék le áldozataikat. Vörösmarty szobra a tí fenkölt hazafiságtok emléke is, s azért Üdv neked Fejérvár!

VÖRÖSMARTY EMLÉKEZETE.

(EMLÉKSZOBRÁNÁL.)

XXX DARAB ARANY ELSŐ-RENDÜ JUTALOMMAL KOSZORÚZOTT
PÁLYAMŰ.

IRTA

UDVARDY GÉZA.

Jelige: „Lesz még egyszer ünnep a világon.”

VÖRÖSMARTY.

Van hát, van „*ünnep*“ újra „*a világon*“:
A szellemeknek nagy világa zeng!
A költő fenn ül égi trónusában;
— Mi az övéi, ő meg a mienk!
A gyász lehullott, a keservnek vége,
Örvendve zöngnek ezek éneki . . . .
— Óh ronts be ész! a végzetlenségbe!
Ha dalt találnál — méltóat — neki!

Dalt, dalt nevének! — Visszazeng a föld is,
Ha bérczei közt villámtűz hat át;
Villám volt ő is: leütött a földig,
S keresztüljárt egy pusztuló hazát.
Rengett belé a hármashegynek orma,
A négy folyamnak árja kicsapott,
S a gondolat, mely össze volt tiporva,
Fölkelt, homályba vonni a napot.

Kezébe vette — megzöndítve — lantját,
Mely egy világot hordozott belül,
És két hazának föllegin suhant át
A dal: „*Hazádnak rendületlenül!*“

Láng volt e dal, mely vérünket kavarja,
Fölrázva, a ki élni nem akart;
S a költő lelke: mint egy isten karja,
Mely ezredévet átölelve tart.

És folyt a dal, mely tiszta hajnalfényül
Tört át a „*fásult nemzedék szívé*n“
A szabadságnak büszke templom épült,
Hová agg, ifju imádkozni mén.
És folyt a dal, bár tudhatá, hogy érte
Méregpohárnak fenekén a bér . . . . .
— Ismerjetez rá óriás nevére:
Költő, apostol, próféta, vezér!

S nagy Isten! épen akkor omla össze,
Midőn nem volt kar, mely tovább vezet;
És látnunk kelle lánczokkal kötözve
Azt a teremtő, alkotó kezét;
És látta még, hogy ezereknek vére
Cserhalma büszke homlokáig ért;
S egy nemzet gyásza fátyollal fődé be
Tépett hajján a zöldelő babért.

Aztán sötét lőn . . . feldagadt az örvény . . .
„*Szívében istenkáromlás lakott*“,
S lantját a végzet darabokra törvén,
Egy nép reményi megszakadtak ott,
S meghalt. — Én láttam — bár ne láttam volna! —
A mint „*a gyúlt ház gazdájára ég*“,
És drága hamva belevész a porba,
Hol elbukott egy szabad ivadék!

És mégse halt meg! — Mult időknek árnyai
Hivák bizomnyal az egekbe őt,
Hogy elbeszélje: Árpád unokái
Nem pirulnak-e őseik előtt?!

Ők vágytanak egetverő dalára,
Melynél nekünk sem vala édesebb . . . .
— Ha tudták volna, hogy e vágnak ára
Szívünkön lesz egy égő hosszú seb!

Nem halt meg ő; . . . e néma ércznek ajkán,
E fennkölt arcznak holt vonásiban,
Koszorujában, örökéltü lantján
Nagy szellemének diadalma van!
Immár „*a kised néma szája nem kér*“,
„*Anyát nem vár az újabb nemzedék*“,
A nemzet él s neked — ki hont teremtél —
„*Neved dicsőség lángtüzeiben ég!*“

Nézzétek! melyek sirba voltak zárva
„*Oldódnak*“ im! „*a megkövült tagok!*“
És a teremtő kéz mozdulatára
A dal hazája napfényben ragyog!
Egy nagy világ reng a siroknak ormán,
Édes, mosolygó, ábrándos, mesés;
S ő — a királyok koronáját hordván —
Előtör, mint egy égi jelenés!

S halljátok! a borongó árnyak ajkán
Árpád hadának riadása szól!
S a titkon ápolt hit — jövőt ohajtván —
Kifénylik sebzett sziveink alól.

Halljátok! mint „a szellők fuvólája“
Zendül megint a lágyszerelemi dal,
S milljó szív érez melegebben rája,
Együtt epedve suttogásival.

S im! jó az „Özvegy“ „Szép Ilonka“ karján,
„Eltépte“ immár „fátyolát a gyász“
S ajkára a szívhangokat sugallván,
Egy fényes multat újra magyaráz.
És zeng a „szózat“; — térdeikre hullnak
„Ember, világ, természet, nemzetek“,
A föld: virágít hozza koszorúnak,
Az ég: nevében dicsőíti meg!

Óh nemzetem; ki — sirja mellett járva —
Emlékezéssel, búval vagy teli,
Ide tekints, diadaloszlopára!
Ide jer ötet isteníteni!
Koporsójához joga volt a földnek,
Hamvát egy szélvész szétszórhatja, szét —
De — amit össze századok se törnek:
A fényes szellem legyen a tiéd!

S maradjon is az idők végeiglen,
Míg a „magyar“ név egy ajkon zeneg;
És minden ajkon, és mindegyik szivben
A mult nagyságát dicsőítse meg!
És haljon el bár ajkadon az ének,
Mely rajta mostan imaképen ül:
Hadd mondhassák a késő ezredévek,
Hogy hivek voltunk „rendületlenül!“

VÖRÖSMARTY EMLÉKEZETE.

X DARAB ARANY MÁSOD RANGU JUTALOMMAL KOSZORUZOTT
PÁLYAMŰ.

IRTA

NYILAS SAMU.

Jelige: „A haza íme dicsőítve áld.“

A föld megifjult, ime szép tavasz van,
A levegő is üde, illatos —
Szellő lett a szél — s nem nyög már panaszban,
Partot, medert folyam víg árja mos.
Mely puszta volt — hóval takarva télben —
A sírra is zölden borul az ág;
S völgy és halom, zöld pázsit szőnyegében:
Ékes, vidám — s zendül a rónaság.

Üdvöz légy szép tavasz! jöttél sietve,
Hogy megjelenj te is az ünnepen,
S tanúja légy — hogy nem nyugszik feledve
A nagy költő, a síri éjelen . . . . .
Soknak köz sorsa: feledés nem éri
A szentek és a vértanúk nevét,
Őket a nép mennyből is visszakéri,
Nyujtván feléjük, áldólag kezét.

Él a *nagy* — bár a néma sír takarja,
S dicsóítí jelen s késői kor —
Mert a halálnak nincs hatalma rajta,
Az hull le róla csak mi hamv, mi por,

S melyet szolgált, melyért küzdött, az *eszme*:
Korán vagy későn, mint a mag kikél,
S a századok termő földjébe esve:
Élet pezsdül ki — hajt az ág, levél.

Eszméknék éltél, s így lól halhatatlan
Vörösmarty! — s lenn neved híre nagy . . . . .
S fenn az égen: tán egy előbb lakatlan
Csillagzat életkeltő fénye vagy?
Mert égiekkel már szövetkezése
Volt szellemednek, míg földön valál —
S a honszerelem volt szived verése,
Melyet örökségül reánk hagyál.

Égből nyeréd az intést, a sugalmat,
Hogy fent repüljön lelked és dalod!
Te érdemed: hogy most is feldoboghat
A honfi szive, zengve „szózatod.“
A dal tied bár, — de egy nemzeté lett,
Testvér hazánkon végig hangozott . . . . .
S adott erőt, melytől a bú föléledt,
A csüggedőnek is reményt hozott.

És lelkesült a nép minden dalodra,
Emléked áldva, most is lelkesül —
S koszorúit, könyét hintvén sirodra:
Szobort emel, dicsőítő jelül!
Hazád az ég — a menny polgára lettél
De itt is élsz! s egy nemzet emleget . . . . .
Hazád e föld is, hol egykor születted;
S mely most keblében őrzi szivedet.

Szived mienk, bár hamvad az kihülve,
Nekünk hagyád melegségét, hevét —
S vérünkbe oltva, vérünkkel vegyülve:
Árad, foly az, a nemzet-testbe szét.
E szent hév az, mely most is lángra gyújtja
Kegyeletünk oltárán a tüzet,
S gyászolva bár — de lélekben vidulva:
Neked e nép, im hálával fizet!

Együtt hozott gyászt és vigaszt szivében,
S hálás örömmel emlékszik reád —
Oh üdvezült! nem hallod-e az égben?
A haza íme dicsőítve áld!
Mi visszahívunk — s bár a menny marasztal:
Jer, szálj le most, és köztünk újra élj!
S jós hangokon, szívig ható szavakkal:
Nekünk a multról dalolj és beszélj!

Beszélj a multról lelkes énekekben —
Rajzold a hősök s daliák sorát:
A mint zászlójuk fenn lobogva lebben,
S zajjal verik föl a rónák porát . . . . .
Robognak ők! s készítik *Zalánt futásra!*
Lovaik körme, sík talajba vág —
S mint a köpű, midőn raját bocsájtja:
A vidéken tömegbe' zúgnak át . . . . .

Zengd ezt nekünk! és tedd jelenvalóvá
A dicsőségtől fényes multakat —
S honszerelmed közössé, lángolóvá,
Melytől hevülve szived megszakadt . . . . .

Hozz vissza egy sugárt a régi fényből!
Hogy felderüljön a sötét jelen;
S vegyünk vigaszt, erőt egy új reményből
Mely a jövőre biztató legyen.

Kelj föl nagy halott! hagyd el a síri ágyad!
Ez ünnepélyes óra visszahív —
Karját tárja a nép, s eseng utánad,
S nevedre feldobog a honfi szív.
Bevégezed bár földi küldetésed,
Sokat szenvedve — értünk szenvedél —
De mi nem hagyunk lenni a sírba' téged,
Felköltünk — hogy köztünk örökre élj!

Dicsőségedről szól itt minden ajak,
S fenn a légben is megzendül neved —
S hogy szépsége van a szónak, a hangnak:
Az is, egyik *a te nagy érdemed.*
Mert hogy elhunyt a próféta *Kazinczy*,
Te lettél neki hű apostola,
Hívebb másnál: a *célt* előbbre vinni,
Hogy a magyar, *önnyelvén szólana* . . . . .

Hogy lenne a szó dallamos, hatalmas —
És lenne benne lélek és erő,
Sebezne is ha sujt — miként a kardvas,
S midőn buzdít: szíveket megnyerő.
Elsők között első valál — s nyomodban
Támadt egy sereg, egy új nemzedék,
Hogy a mi *szép s igaz*: terjedne jobban,
S a mit kezdtél, ők is tovább vigyék.

Hála neked Dicső! ki így szeretted
A nemzetet, a népet, — e hazát . . . . .
Ki nyelvét és nevét visszaszerezted:
Hogy szálljon az, az utódokra át.
Most tudjuk még csak, hogy nekünk mi voltál?!
Midőn szétosztád köztünk szívedet . . . . .
S elvesztve benned hű papját az oltár:
Keres, — s rád útal az emlékezet.

Szobort neked! melyen legyen fölírva
Arany betűkkel érdemed, neved —
Hogy az utókor azt, átadva birja,
S lássa képmásod, áldja szellemed.
Koszorút rá! s hintsük be azt virággal,
És kegyelettel álljuk most körül —
S zengjük — ragadva lelkünket magával —
A dalt: „*Hazádnak rendületlenül!*“

ZSÖMBÖRY EDE,
SZÉKESFEHÉRVÁR FŐBIRÁJA,
A VÁROSI KÖZGYÜLÉS MEGHAGYÁSA FOLYTÁN KIHIRDETI,
HOGY A SZOBOR-TÉR,
VÖRÖSMARTY-TÉRNEK
FOG NEVEZTETNI.

Folyó évi február hó 23-kán tartott városi közgyűlés egyhangulag kimondotta: hogy e tér, melyen Fejérmegye és Székesfehérvár fiai és leányai áldozatkészsége által, a megye jeles szülöttjének s első tanulmányait e falak között végzett koszorus költőnek szentelt ércz-émlék emelkedik, a dicsőített nagy nevéről, örök időkre, Vörösmarty-térnek neveztesék, és e térkeresztelés, a leleplezési ünnep alkalmával, a városi hatóság elnöke által, a közgyűlés határozatának ismétlésével, a helyszínén végrehaj tassék.

Nekem, mint a város főbirájának, jutott a szerencse, polgárnagyunk távollétében, e becses megbizatást teljesíteni és a város közönsége nevében hivatalosan kijelenteni, hogy e tér, a jövőben, Vörösmarty-térnek neveztetik.

Egyszersmind kedves és elmulaszthatlan kötelességemnek ismerem, a város közönsége nevében itt nyilvánosan hálás köszönetet szavazni a tisztelt szobor-egyesületnek, hogy e nagy jelentőségű szép emlékkal Székesfehérvárt tisztelte meg.

De állhatna-e méltóbb falak között a magyar költők királyának szobra, mint épen e történeti emlékekben gazdag városban, mely város a nemzet ki-

rályait koronázta egykoron! — Állhatna-e szentel-
tebb földön a magyar költők fejedelmének emléke,
kinek „fennvan időt múltó szelleme műveiben“ mint
e földön, mely keblébe fogadta a trónról sirba
lépő koronás apostolokat!

Nagy Vörösmartynk! Te is király, Te is apos-
tol vagy! Fejedelem vagy te a költészet, a szellem
világában! Apostol vagy te, a hazaszeretet és honfi-
hűség szent tanainak buzgón terjesztő apostola! Mi
sz.-fehérváriak szentnek tekintjük e helyet és szent-
tély lesz e tér a vidéki honfiak előtt is, a hol te a
szent királyok dicső székhelyén s bús sirjaik közt
márvány-trónodról az egész hazába elhangzó ércz-
hanggal hirdeted imává magasult szózatodat: Ha-
zának rendületlenül légy híve ó magyar! Szent e
hely, a hol te honfitársaid füleibe mennydörgöd: Sze-
resd hazádat, tégy érte mindent s légy fukar, alkván
a honért!

Honfitársaid meg fognak hallani, és a kik a ha-
zaszeretet által, a hazaszeretetnek emelt ezen oltár
előtt időnkint megjelenünk, buzgón mondjuk el a
rövid imát, melyet családod oszlopától, árva gyer-
mekeid gondos gyámjától — Magyarország élő leg-
nagyobb fiától — a haza bölcsétől, a nemzet aposto-
lától tanultunk! buzgón mondandjuk el e rövid
imát: Éljen a haza!

159374